

Tarih ve Günce

Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi
Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic
Sayı: 7, (2020 Yaz), ss. 457-461.

Geliş Tarihi: 4 Mayıs 2020

Kabul Tarihi: 20 Temmuz 2020

Kitap Tanıtımı/Book Review

Fakir Baykurt, Unutulmaz Köy Enstitüleri, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2016, 180 Sayfa, ISBN: 978-975-04-0728-4.

Batuhan ÖZCAN*

Köy Enstitüleri, Cumhuriyet'in ilanının ardından modernleşme sürecine giren Türkiye'nin tarihinde, kırdan başlayan bir kalkınma vizyonuna sahip planlı bir eğitim hamlesinin en etkin özneleridirler. Uzun yıllar süren bir ulusal savaşın ardından, ülkenin yüksek oranda bir kırsal nüfusa ve düşük bir eğitim düzeyine sahip olduğu göz önünde bulundurularak, kıra öncelik veren eğitim odaklı bir kalkınma planlanmıştır. O dönemin aydınlanma ruhu ile köy enstitüleri vizyonu bir araya gelerek ülke sathında 1940-1948 yılları arasında 21 bölgede köy enstitüleri kurulmuştur. Köy enstitüleri kuruluş kararının arkasında, bu yorgun fakat kararlı ülkenin içinde bulunduğu koşulların geniş bir analizinin izleri bulunmaktadır. Tüm köy enstitüleri; çağdaş kültürel, bilimsel ve uygulamalı bilgilerin sağlandığı ortamlar olmalarının yanı sıra yere özgü içsel kaynaklardan beslenmeleri ile kalkınmanın lokomotiflerinden olmuşlardır. Köy Enstitüleri, 1935 yılında hazırlıklarına başlanılıp 1937'de ilk kez denenmiş ama yasal olarak 1940 yılında hayata geçirilmiş bir sistemdir. Savaştan çıkan bir halk, köylerde okul sayısının azlığı, köye hizmet götürmenin zorluğu gibi faktörler bu girişime ön ayak olmuştur. Köylünün dilinden anlayacak bir aydın kesime ihtiyaç vardır, bu da ancak köylünün kendi içinden aydın bir kesim oluşturmakla mümkün olacaktır. Kendisi de köylü bir aileden

---

* Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, batuhanozcan66@hotmail.com. ORCID ID: 0000-0002-4803-3384.

gelen ve bu fikirleri savunan İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç, bu sistemin hem kuramcısı hem de kurucusu olacaktır. Devamında Atatürk'ün 1938'de vefatıyla Milli Eğitim Bakanlığı'ndan ayrılan Saffet Arıkan'ın yerine Hasan-Âli Yücel getirildi. Yeni Bakan ve İsmail Hakkı Tonguç'la birlikte köylerin eğitim yoluyla canlanması son derece önem arz ediyordu. Ancak bu olumlu devam eden bu süreç zaman içerisinde baltalanacaktı. İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyada ve Türkiye'de siyasal değişiklikler oldu. Ülkemizde de çok partili düzene geçme hazırlıkları yapıldı. Ülke yönetiminde olan CHP içinde de değişiklikler yaşandı. 1946'da gerçekleşen hükümet değişikliğiyle Hasan-Âli Yücel'in yerine Milli Eğitim Bakanlığı'na Reşat Şemsettin Sirer getirildi. Yeni Bakan, Köy Enstitülerinin kurucusu İsmail Hakkı Tonguç ve arkadaşlarını görevden alınmıştı. Köy Enstitüsü ve öğretmenlere geçimlerine katkı ve köylere örnek olması için verilen araziler geri alındı. 1950 yılında CHP yerine Demokrat Parti'nin iktidar olmasıyla Köy Enstitülerine eski önem verilmedi. Bu okulların yerine daha çok İmam Hatip okulları açıldı ve ilerleyen yıllarda bu okullar çıkarılan bir yasayla Köy Enstitüleri Öğretmen Okullarıyla birleştirilerek temelli kapatıldı. Bu bağlamda çok kısa süre içerisinde 10000'e yakın mezun veren Köy Enstitülerinden mezun olanlardan biriside Fakir Baykurt idi. Fakir Baykurt, Türk edebiyatının tartışmasız öncülerinden birisi ve Köy Enstitülerinden yetişen bir yazar. Baykurt Köy Enstitülerinde ki yaşadıklarını, eğitim sürecini, görüşlerini ve Anılarını ile beraber Köy Enstitüsü tartışmalarını da "Unutulmaz Köy Enstitüleri" kitabında toplamış. Bu eser, hem Türkiye yakın tarihine farklı bir bakış açısı getirmekle hem günümüz hem de Cumhuriyet'in ilk yıllarında ki eğitim düzenine, oluşumuna ve yapı taşlarına dair ışık tutucu bilgiler içermekte.

Kendisi de Köy Enstitülerinde yetişmiş olan yazar Fakir Baykurt bu eserde bir serzenişte bulunmuş bizlere. Dünyaya örnek olmuş eğitim modelinin başından geçenler bu kitapta. Türk tipi eğitim sistemi olan Köy Enstitüleri ve başından geçenler bizzat o okullarda yetişen yazar tarafından en ince ayrıntısına kadar kaleme alınmış. Soru cevap şeklinde geçiyor çoğu bölümler. Gayet akıcı ve anlaşılır bir dile sahip eser 180 sayfadan oluşuyor. Öncelikle Cumhuriyet ilk yılları, Atatürk, dönemin imkansızlıkları ve Baykurt'un Fikirlerine dair görüşler ile başlayan kitap daha sonra Köy Enstitüleri'nin kuruluşu, sağladığı yararlar, hedefleri ve kapatılışı hakkında geniş çaplı bilgiler içermekte. Kitabın son kısmında "Köy Enstitüleri nasıl kapatıldı"? Sorusuna oldukça önem arz eden cevap ve dokümanlar Baykurt tarafından yazılmış ele alınmış. Baykurt kitabında Türkiye'nin eğitim sorununu da enine boyuna tartışıyor. Özgün bir

eğitime sahip olan Köy Enstitülerinin diğer okullardan farkını açıkça ortaya koyuyor: “Enstitülerde yapılan iş, buyurulan iş değil, tartışılıp planlanan, yapıldıktan sonra değerlendirilen, düşünülmüş, benimsenmiş iştir. Tonguç’a göre yapılacak iş, önce öğrencinin kafasından, sonra elinden çıkar. Temrin okulunda öğrenciler; üstünde yemek yiyeceği, ders yapacağı masayı değil, onun mini bir modelini yapar, sınıfını geçer. Enstitülerde ise sadece gerçek masayı değil, içinde ders yapacağı, yemek yiyeceği, uyuyacağı, temizleyeceği yapıları, üzüm bağlarını, sebze, meyve bahçelerini gerçek iş olarak kurar, hazırlar, bunlardan yararlanır, yeni geleceklerin yararlanması için bırakır gider.”¹ Gene Baykurt Köy Enstitülerinin kapanmasıyla ilgili olarak "Enstitüler kapanmasaydı, Türkiye aydınlanır ve bugün karşı karşıya kaldığı sorunların hiçbirini yaşamazdı" diyor ve cümlesini şöyle tamamlıyor: “Enstitüleri kapatanların cezasını tarih versin!”² ifadesiyle tepkisini dile getiriyor.

Eserin yazarı Fakir Baykurt 1929'da Burdur'un Yeşilova ilçesi Akçaköy'de az topraklı köylü bir ailenin çocuğu olarak dünya gelmişti. Baykurt 1936 yılında Akçaköy İlkokulu'na başlar ve iki yıl sonra babasını kaybeder. Babasının ölümünden sonra dayısı Osman Erdoğan tarafından Balıkesir iline bağlı Burhaniye'ye götürülür ve orada dayısının yanında dokumacılık yapmaya başlar. II. Dünya Savaşı'nın başlaması ile dayısı askere alınır ve Tahir Akçaköy'e dönerek okula devam etme imkânı bulur. 1942 yılında ağır bir sıtma geçirir bu dönem aynı zamanda şiir yazmaya başladığı dönemdir. İlkokulu bitirdikten sonra Isparta Gönen Köy Enstitüsü'ne yazılır. Köy enstitüsü yıllarında özellikle şiire olan ilgisi artar, kendini okumaya verir. Bu dönemde özellikle Türkçeye çevrilen klasikleri okur. Fakir Baykurt Köy enstitüsündeki yıllarını ve kendisine kazandırdıklarını şu şekilde anlatmıştır; “Köy enstitüsü benim için olağanüstü bir fırsat oldu. İlkokulu bitirdikten sonra gidebileceğim başka hiçbir okul yoktu. Ailemin gücü yetmezdi. Ben okumak istiyordum enstitü benim gibi köy çocuklarını çağırıyordu”.

Köy enstitüsü yıllarında ilk şiiri Fesleğen Kolum Eskişehir’de çıkan Türk’e Doğru dergisinde çıkar. Edebiyata olan ilgisinden dolayı enstitüde de kitaplığın yönetimine seçilir ve daha fazla okuma fırsatı bulur. 1947 yılında Köy Enstitüleri ve Kaynak Dergisi'nde şiirleri çıkar ve bu yıllarda önce şiirlerinde daha sonra tüm yazılarında Fakir Baykurt adını kullanmaya başlar. Köy enstitüleri üzerindeki baskıların artması ile birlikte tüm enstitülere daha baskıcı

¹ Fakir Baykurt, *Unutulmaz Köy Enstitüleri*, Literatür Yayıncılık, 2016, s. 97.

² Baykurt, *a.g.e.* s. 152.

yönetimler atanmaya başlar. Bu dönemde enstitüler daha önceki birçok özelliğini yitirmeye başlarken eski öğrencilerin yaşam alışkanlıkları da bu yeni yönetimlerce sorun olmaya başlar. Fakir Baykurt da yeni atanan müdürle sorunlar yaşar ve defalarca kovuşturmaya maruz kalır. Ancak 1947 yılında Köy enstitüsünü başarı ile bitirir ve Yeşilova'nın Kavacık Köyü'ne öğretmen olarak atanır.

1951 yılında öğretmen olarak Dereköy'e aktarılır. Üzerindeki baskılar devam eder, savcılıkça evine baskın yapılır ve kovuşturma geçirir. 1953 yılında Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümü' ne girer ve bir sene sonra bu sefer Gayret Dergisi'nde çıkan bir yazısı nedeni ile yargılanır. 1955 yılında Gazi Enstitüsü' nü de başarı ile bitirerek Hafik'te açılan ortaokula atanır. Aynı yıl ilk kitabı olan Çilli yayınlanır. 1957 yılında askere alınır ve Ankara Piyade Yedek Subay Ortaokulu'na öğretmen olarak atanır. 1958 yılında ilk romanı Yılanların Öcü, Cumhuriyet gazetesinin açtığı Yunus Nadi Roman Ödülleri'nde birinci olur. Ancak roman nedeni ile hem Baykurt hem Cumhuriyet gazetesi kovuşturma geçirir. Baykurt bu dönemden sonra Cumhuriyet gazetesinde yazmaya başlar. Askerlikten sonra Şavşat Ortaokulu'na öğretmen olarak atanır. Yılanların Öcü adlı romanı da Remzi Kitabevi tarafından basılır. Ardından Köy ve Eğitim Yayınları tarafından Efendilik Savaşı adlı kitabı yayımlanır. Cumhuriyet'teki bazı yazıları yüzünden öğretmenlikten alınıp Ankara'da Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı Yapı İşleri Bölümü'nde görevlendirilir. Sürüp giden yazıları ve Yılanların Öcü romanı yüzünden Bakanlık buyruğuna alınarak cezalandırılır. Altı ay açıkta kaldıktan sonra 27 Mayıs 1960'ta Ankara İlköğretim müfettişliğine atanır ve aynı yıl Efkar Tepesi adlı kitabı basılır. 1961 ve 1962 yıllarında yazarın Yılanların Öcü adlı romanı tiyatroya ve filme uyarlanır. Tiyatro gösterimi yasaklanır, film ise ancak Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in konuya el koyması ile gösterime girer ancak filmin gösterimi sırasında olaylar çıkar. Bu yıl ayrıca yazarın Onuncu Köy, Karın Ağrısı, Irazca'nın Dirliği kitapları yayımlanır. Baykurt Amerika Birleşik Devletleri'ne giderek, Bloomington'daki Indiana Üniversitesi'nde göze kulağa hitap eden ders araçları ve yetişkinler için yazma öğrenimi görür. 1963 yılında yurda dönerek Ankara İlköğretim müfettişliği görevini sürdürür. Onuncu Köy Bulgarcaya çevrilir ve kitapları Bulgaristan'da Türkçe olarak da basılır. Yılanların Öcü ile Irazca'nın Dirliği de Almanya'da, Die Racheder Schlangen adıyla basılır. Yılanların Öcü Rusçaya çevrilir. Hayatının son yıllarının büyük bir kısmını Almanya'da geçiren Baykurt 11 Ekim 1999 Pazartesi günü pankreas kanserine yenik düşerek vefat etmiştir.

Köy Enstitüsü mezunu olduğunu sıklıkla dile getiren Baykurt yurt içinde ve dışında çeşitli üniversitelerde eğitim görse de Köy Enstitülerini hiçbir zaman unutamamış. Kitaplarında, konferanslarında, derslerinde, konuşmalarında ve çeşitli yazılarında sürekli olarak Köy Enstitülerine yer vermiştir. 'Unutulmaz Köy Enstitüleri' kitabı da hem Fakir Baykurt'un benzersiz dilini hem de düş gücünü ve yaşananları göstermesi açısından tarihi bir belge niteliğinde. Objektif bir dil ile okunduğu zaman aslında 80 sene öncesi ile günümüz düşünce yapısı arasında herhangi bir farkın olmadığını anlamak açısından kayıta değer bir eser. Bir hükümet neden başarılı olan bir kurumu; kendi halkını yetiştiren, iyileştiren ve geliştiren bir kurumu kapattırmak ister?

Eğer bu durumdan korkan bir hükümet varsa, korktuğu şey onlar değil, kendi cehaletlerinin açığa çıkması korkusudur. Gelecek nesiller olan bizler bir kitap okuyarak dünyayı değiştiremeyiz belki de ama bakış açısı ya da fikirler değişebilir ve bu bana göre hayatın değişmesinden daha önemlidir. Bize düşen şey elimizden geldiğince okumak ve okutmaktır.